

אשכנזי נהג גם כל בעל 'יארצייט', אף שאינו עובר לפני התיבה, להתעטף בטלית לפני מנחה עד סוף התפילה ותחנון שאחריה. לאור זאת הסביר, שאם אין מקובל אצלנו שכולם מתעטפים בטלית במנחה, אזי לפחות אין אנו מסירין את הטלית במנחה אם כבר מעוטפים בה מחמת מצוה.¹⁵⁹

נמצינו למדים שגנאי הוא להפסיק ולבטל מעשה של כבוד מצוה, אם כבר ממילא עושים את אותו ענין של כבוד, ואינו דומה למי שלא התחיל באותו ענין כלל ופטור ממנו. סברא זו, לענין עמידה בעניית קדיש, השמיעו מהרי"ל ושאר הפוסקים המתירים לישב בשעת אמירת קדיש, באומרים כי היושב בקדיש אינו צריך לקום לענייתו, אך כל קדיש שתופסו מעומד, לא ישב בו עד שיענה 'אמן יהא שמיה רבא'.¹⁶⁰

על דרך זו מוסבר מנהג בני מזרח אירופה שלובשים 'קיטל' ('סארגנס') רק ביום כיפור ולא בראש השנה (באשכנז כל הציבור לובשו גם בראש השנה), מלבד שליחי הצבור שלובשים אותו גם בראש השנה. רבי אפרים זלמן מרגליות בעל 'בית אפרים' (תקכ"א-תקפ"ח) מתארו לפרטיו: "יש מקומות [=אשכנז] שלובשים כל הקהל הכתונת לבן שקורים 'קיטל' כמו ביום כפור, ובמקומות אלו [=פולין] לא נהגו כן, ואין לובשין 'קיטל' רק המתפללים והתוקעין והכהנים העולים לדוכן... ונוהגים שגם המתפלל פסוקי דזמרה עד 'המלך' לובש 'קיטל', ועל הרוב אינו פושטו עד גמר תפלת שחרית... ונוהגים שגם התוקע תקיעות דמיושב בלבד, אף שאינו תוקע הסדרים, מכל מקום אין פושט ה'קיטל' עד אחר גמר התפלה".¹⁶¹

כאמור נהגו בכמה קהילות ספרדיות להתעטף בטלית לתפילת מנחה. בעקבות זאת דן רבי רפאל יוסף חזן בעל 'חקרי לב' (תק"א-תקפ"א), מה הדין במקום שאין טליתות מצויות, האם מותר למי שיש ברשותו טלית להימנע מעטיפה כדי לכבד בה את הגדול ממנו, היינו, "כשמתפללין תפלת מנחה בבית, ובעל הבית חולק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו ונותן לו טליתו, אי שפיר דמי, דמיחזי קצת כפורק עול מצוה מעליו... מנא לן שיהיה חייב לתתו לתלמיד חכם גדול בחכמה ויפסיד הוא המצוה?". מסקנתו היא: "לאו שפיר דמי, דמיחזי כפורק עול מצות מעליו... לאו שפיר דמי לכבד רבו או לגדול ממנו בטלית שלו".¹⁶²

לפסק זה לא הסכים רבי חיים יוסף דוד אזולאי החיד"א (תפ"ז-תקס"ו),

¹⁵⁹ מקור חיים, שם.

¹⁶⁰ עיי' ספר מהרי"ל, מהד' מכון ירושלים, עמ' תלח-תלט; משנה ברורה, סי' נ"ו ס"ק ח'; בן איש חי, שנה א', פ' ויחי סעיף ח'.

¹⁶¹ מטה אפרים, סי' תקפ"א סעיף נ"ה.

¹⁶² חקרי לב, או"ח, סי' ד'.

והשיג עליו בהסתמך על מנהג נפוץ אצל הספרדים לכבד את הזולת בטלית: "ואני בעניי אומר, במטו מיניה דמר... פשוט שיוכל לכבד, וכן עמא דבר, וכן ראיתי שנהגו בפני רבנים מאורי אור ז"ל בעה"ק ירושלם ת"ו כמה פעמים, ואין פוצה פה".¹⁶³

שאלה זו חזרה ועלתה בפני נכדו של ה'חקרי לב', רבי חיים פאלאג'י החבי"ף (תקמ"ח-תרכ"ח): "נהגו באיזה מקומות כשמתפללים תפילת מנחה בבית של אדם אחד, ויש לבעל הבית טלית אחד של מצוה, ומכבד לאדם גדול או רבו ונותן לו טליתו, ונשאר הוא עצמו ערום בלתי אותה מצוה, אי שפיר דמי למיעבד הכי?". לאחר שקלא וטריא ארוכה ורחבה הגיע החבי"ף להכרעה שנקט בה זקנו: "אין לכבד לרבו או למי שגדול ממנו במצוה שבידו ומוטלת עליו לקיימה, בין שהיתה לו מעיקרא בין דנתנו אחרים, אין לכבד לאחר ולפרוק מעליו המצוה באופן שהוא מעצמו יפסיד המצוה".¹⁶⁴

מכאן אנו רואים כמה החשיבו פוסקים אלה את ההתעטפות בטלית בתפילת מנחה, שאף אם לא התעטף בה עדיין אלא שיש לו אפשרות להתעטף, אם מעביר זכות זו לזולתו הריהו מגלה זלזול במצוה. כל שכן מי שכבר נתעטף בטלית ואין לו צורך להעבירה לזולתו - ולזה מסכים גם הרב חיד"א - שעליו להישאר מעוטף בה, למען לא ישאר "ערום בלתי אותה מצוה" ולא יהא כמי שרוצה "לפרוק מעליו המצוה".

ענין נוסף טעון ביאור. כפי שכתב ה'חות יאיר' וכפי המנהג המקובל בכל קהילות אשכנז, נשארים עולי התורה ועושי המצוה במנחה מעוטפים בטלית עד אחר קדושה דוקא. מפני מה אין הם ממתינין בפשיטת הטלית עד סוף התפילה? דומה שהוא כעין סברתו של רבי ישראל איסרלין בעל 'תרומת הדשן' (ק"ן-ר"ך) לענין תפילין: "מה שראיתם ממני שאני חולץ תפילין מיד אחר הקדושה, כן נהגו רבותי קרובי מוהר"ר שלום ודודי הקדוש מוהר"ר אהרן ז"ל, דאפשר משום דצריכי גוף נקי, לכן אין להשהותם יותר מן החוב".¹⁶⁵ גם רבי יעקב מולין הלוי מהרי"ל (-קפ"ז) במנחה של תשעה באב "היה חולץ טלית ותפילין שלו מיד אחר קדושה".¹⁶⁶ מכאן שסברו רבותינו שעיקר התפילה

¹⁶³ שו"ת יוסף אומץ, סי' ס"ה. ועי' שער המפקד, נא אמון תרס"ח, דפים א-ג; ר"ע אבורביע, נתיבי עם, ח"א, ירושלים תשכ"ד, עמ' ח.

¹⁶⁴ שו"ת לב חיים, ח"א, סי' צ"א.

¹⁶⁵ כת"י של מהר"י מרפורק, הוא בעל 'תרומת הדשן', מובא במטה משה, סי' ז'. וכן כתוב בשמו בלקט יושר, אור"ח, עמ' 15.

¹⁶⁶ ספר מהרי"ל, מהד' מכון ירושלים, תשמ"ט, עמ' רנז. ועי' קונטרס 'בית הכנסת הקדוש' דק"ק ברלין, סיני, כרך יח (תש"ו), עמ' רכט. אפשר שכך נהגו כבר בזמן הגאונים כפי שמבואר בתשובתם המובאת בספר העיטור, ח"ב, ה' תפילין, שער א' חלק ו', עמ' 120: "כשחולץ, ממתין עד 'עושה שלום', או יחלוץ בסדר קדושה". 'סדר קדושה' היא אולי קדושה של חזרת הש"ץ או סדרא דקדושה של 'ובא לציון'.

הוא עד אחר קדושה וחוב הנחת טלית ותפילין אינו נמשך מעבר לזה. כך גם בעניננו, כיון שבמנחה של שבת רוב הציבור אינו מעוטף בטלית, לא הנהיגו לעולי התורה להמשיך בעיטוף טלית יותר מעיקר התפילה.

באשכנז נהגו ש"גם העולה לתורה בתענית במנחה, והמוציא ספר תורה, והמגביהו וגוללו, וה'סגן', יתעטפו בטלית מפני כבוד התורה".¹⁶⁷ וכן בעיר ואם בישראל פפד"מ, "יחיד שעלה לתורה במנחה, נשאר עטוף בטלית עד אחרי ק"ש חזרת הש"ץ".¹⁶⁸ על מנהג זה שמרו גם בני ארצות סמוכות לאשכנז. **בהונגריה** "העולים לתורה במנחה של שבת היו מתעטפים בטלית... ולא היו פושטים אותו אלא לאחר קדושה".¹⁶⁹ אף **בהולנד** "בשבת במנחה או בתענית צבור במנחה, כל מי שכובד בעליה לתורה או להוצאה והכנסה או להגבהה וכו' לבש טלית, והוריד הטלית לאחר קדושה בחזרת שמונה עשרה".¹⁷⁰ כך בקהילה הפורטוגזית **בלונדון** נהגו "במנחת שבת, כל מי שעוסק באיזה מצוה, כגון החזן או הגולל והעולים בתורה, מתעטפים בטלית, ובאמשטרדם כל הצבור לובשים טלית במנחת שבת".¹⁷¹ בבתי כנסת כמנהג אשכנז **בארץ ישראל** לא נטשו מנהג אבות זה, לפיכך "כל מקבלי המצוות במנחה מתעטפים בטלית ונשארים בה עד אחר קדושה",¹⁷² הן במנחה של שבת והן במנחה של תענית ציבור.¹⁷³

המתעטף לכבוד ציבור, מברך או לא?

המתעטפים בטלית משום כבוד הציבור, כאשר הם מתעטפים מבעוד יום לכאורה עליהם לברך עליה. כך כתב ה'חות יאיר': "המתעטפים בטלית להתפלל בערב שבת בצבור, או לאמר קדיש, אל יברך, אלא אם כן יתעטף בעוד היום גדול".¹⁷⁴ מדבריו מובן, שבעוד היום גדול הריהו מברך. כמו כן כתב ה'חות יאיר' כי בקהילה "שאין להם רק טלית אחד או ב'... זה שיש לו

¹⁶⁷ סדר עבודת ישראל, עמ' 5.

¹⁶⁸ מנהגי פפד"מ - קובץ ר"י היינריך (ארכיון מכון מורשת אשכנז).

¹⁶⁹ ר"י טויסיג, בית ישראל השלם, חלק ח', מהדורא תנינא, עמ' רפד.

¹⁷⁰ מנהגי ק"ק האג, כת"י ר"ש לויסון, הוספות הנכד, עמ' ד'; מנהגי אמשטרדם - קובץ ר"מ נאגר (ארכיון מכון מורשת אשכנז).

¹⁷¹ רש"ט גאגין, כתר שם טוב, ח"א, עמ' ה.

¹⁷² הרב יעקב שטרנפלד, 'מנהגי ק"ק אהבת תורה', בתוך: ספר היובל של קהילת 'אהבת תורה' בחיפה, חיפה תש"ן, עמ' 63.

¹⁷³ שם, עמ' 143.

¹⁷⁴ מקור חיים, סי' י"ח סעיף א', קיצור הלכות.

הוצאה והכנסה פושטו וחוזר ולובשו, לכולי עלמא חוזר ומברך".¹⁷⁵ משמע שהברכה היא על טלית של קהל ולא טליתו של בעל הוצאה והכנסה, ובכל זאת מברך.

רבי אפרים הקשר מהאמבורג בעל 'אדני פז', הצדיק את המנהג שהש"ץ מברך על טליתו בקול רם בשחרית כדי להוציא רבים ידי חובתם, "אבל בזמן המנחה, דאין הקהל מתעטפין, אין הש"ץ מברך בקול רם, וכן המנהג". הוא מוחה ב"כת החדשים המשנים ומברכים בקול רם על הטלית גם בתפילת המנחה, כשהם ש"ץ".¹⁷⁶ דברי ר"א הקשר נדפסו בשנת תק"ג, ו'כת החדשים' אינה מתייחסת למשכילים שהופיעו מאוחר יותר, אלא לחרדים לדבר ה' שחידשו את המנהג הזה בניגוד לדעתו, וכפי שעשו שומרי תורה ומצוות במקומות מסוימים עד השואה.¹⁷⁷

חילוקי הדעות שהזכיר ר"א הקשר נתעוררו רק בקשר לאופן אמירת הברכה של הש"ץ בתפילת מנחה, אם בקול רם או בלחש, אך עצם אמירת ברכה, כלומר עיטוף טלית מתוך כונה לצאת ידי מצות ציצית עם ברכה, היתה דבר פשוט ומקובל בימיו, ולא רק בימיו כי אם גם כעבור למעלה ממאה שנה, כעדות ר"י בער בעל 'סדר עבודת ישראל' בשנת תרכ"ח: "במנחה המנהג [של הציבור] שלא להתעטף, חוץ מן הש"ץ שמתעטף בכל עת שיורד לפני התיבה, מפני כבוד הצבור. רק שבתפלת ערבית, וכן באשמורת ימי הסליחות, לא יברך ברכה עליה".¹⁷⁸ ומכלל לאו אתה שומע הן, שבתפילת מנחה הש"ץ מברך על עיטופו, ומדובר ככל הנראה בטלית הציבור שנתחזה לש"ץ או בטליתו הפרטית.

לגבי אומרי קדיש ראינו את דברי ה'חות יאיר', שראוי לברך על הטלית אם מתעטף מבעוד יום. על כך יש חולקים. לדעת הפוסים רבי שמואל ב"ר יוסף מקראקא בעל 'עולת תמיד' (-ת"ס), רבי יהודה אשכנזי מטיקטין בעל 'באר היטב' (-תק"ח) ורבי ישראל מאיר הכהן בעל 'משנה ברורה' (תקצ"ח-תרצ"ג), "האומר קדיש יתום יתעטף מפני כבוד הציבור, ואין מברך עליו".¹⁷⁹ הם לא חילקו בין טלית שלו, טלית שאולה או טלית של קהל. רבינו ה'משנה ברורה' הסביר טעם שיטה זו: "המתעטף מפני כבוד הציבור... אינו נקרא לבישה

¹⁷⁵ מקור חיים, סי' ח' סעיף י"ד, קיצור הלכות.

¹⁷⁶ אדני פז, אלטונא תק"ג, סי' ו' סעיף ח'.

¹⁷⁷ לקוטי חיים: מנהגי ק"ק נארדען, פפד"מ תרע"ג, מנחה ומעריב בימי חול: "גם במנחה אומר החזן את הברכה על הטלית בקול רם. בימי חול קודם 'אשרי', בשבת ויום טוב בין 'אשרי' ל'ובא לציון'".

¹⁷⁸ סדר עבודת ישראל, רעדעלהיים תרכ"ח, עמ' 5.

¹⁷⁹ בה"ט או"ח סי' י"ח ס"ק ד'.

המחייבת בציצית".¹⁸⁰ כעין זה כתב רבי יחיאל מיכל עפשטיין בעל 'ערוך השולחן' (תקפ"ט-תרס"ח): "כששאל טלית... על רגע, כמו לעלות לתורה וכל כיוצא בזה, אינו מברך, דלא השאילו מפני המצוה אלא מפני הדרך ארץ, וכן פסקו הגדולים ('ים של שלמה' בחולין שם¹⁸¹ ו'מגן אברהם' סק"ו), וכן כששאל טלית מחבירו להיות מוהל או סנדק אינו מברך עליו. אבל שאלו לעבור לפני התיבה להיות ש"ץ, מברך, וכן כהן העולה לדוכן, דזהו כתפלה ממש (שם). וטלית של קהל הוי כשלו, שיש לכולם חלק".¹⁸²

מהדברים האמורים מובן, שהתעטפות לתפילה ממושכת היא התעטפות כזו שראוי לצאת בה ידי חובת ציצית ולברך עליה. אולם התעטפות לתפילה קצרה כמו קדיש, אין בה שיעור המצריך לכוין לשם חובת ציצית, והיא באה רק לשם כבוד הציבור גרידא, על כן פטרוהו מלברך עליה.

לפי שיטת ה'ערוך השולחן' חיוב הברכה מוכרע לפי אורך זמן העטיפה, ולכן התעטפות לצורך מצוה כמו סנדקאות שהיא קצרה אינה מחייבת בברכה. דומה לכך היא הגדרת חיוב ברכת טלית לפי אורך התפילה, שמצאנו בדבריו של רבי שלמה קלוגר מהרש"ק (תקמ"ג-תרכ"ג) לענין טלית לש"ץ האומר סליחות: "מה שהעיר על הטו"ז בסי' תקפ"א שכתב דהש"ץ ילבוש טלית שאולה ופטור לכולי עלמא מברכה, ואיך כתב דפטור לכולי עלמא, הרי בסי' י"ד הביא דעות בזה? הנה יפה אמר רוס מעלתו, דבהלכות ראש השנה מיירי רק לומר סליחות, דבזה לכולי עלמא אין צריך לברך, ובסימן י"ד מה שכתב הטו"ז בימי הסליחות, היינו שלובשין גם להתפלל בו, בזה סבירא ליה קצת דצריך לברך".¹⁸³

אם לשיטת 'ערוך השולחן' מה שקובע לגבי צורך הברכה הוא אורך הזמן, הרי בדברי מהרש"ק יש מקום לתלות את החילוק בין אומר הסליחות בלבד לבין מי שמתפלל גם שחרית, לא דוקא באורך התפילה, אלא באיכותה וחשיבותה. כלומר תפילת שחרית שהיא מדינא ממש, דאורייתא ודרבנן, כה חשובה היא שמצריכה ברכה על טלית, בעוד שאמירת סליחות שהיא מצד המנהג גרידא, פטורה הימנה.

ואכן יש שיטה של רבי חיים בנבנישתי בעל 'כנסת הגדולה' (שס"ג-תל"ג) ורבי אברהם הלוי בעל 'גינת ורדים' (ת"י-תע"ב), לפיה איכות המצוה וחביבותה מכריעים לגבי חיוב ברכת טלית ולא זמן המשכחות. לדבריהם "הסנדיקוס [=הסנדק] שמתעטף בציצית חייב לברך עליו לפי שמתעטף

¹⁸⁰ ביאור הלכה, סי' י"ד, ד"ה שאלה כשהיא.

¹⁸¹ ים של שלמה, חולין, פרק ח' סי' נ"ג.

¹⁸² ערוך השולחן, או"ח, סי' י"ד סעיף י'.

¹⁸³ שו"ת האלף לך שלמה, או"ח, סי' שנ"ד.

בציצית כדי לכבד ולרומם מצות המילה שיעשנה והא מעוטף בציצית ותפלין בראשו ובזרועו מפני חיבוב מצות מילה **שהרבה מחבבין ישראל מצוה זו ועושים אותה בשמחה גדולה**.¹⁸⁴

לאור חילוקים אלה בסברה יובנו חילוקי המנהגים לגבי המתעטף לעלות לתורה במנחה שמצאנום בקהילות ותיקות בהונגריה. במאטרסדורף "העולים לתורה במנחה של שבת היו מתעטפים בטלית, בלי ברכה, וכשירדו מן הבימה היו פושטים אותה; בשאר קהילות נהגו לברך על עטיפת הטלית, ולא היו פושטים אותו אלא לאחר קדושה".¹⁸⁵ פירושם של דברים, שבמנהג מאטרסדורף עליה לתורה נחשבה לקצרה במידה כזו שעטיפתה אינה מצריכה כונה לשם ציצית וברכה.

לאמתו של דבר יש בזה מחלוקת האחרונים הנוגעת גם לסוג הטלית המחייבת ברכה, אם הלוקח טלית סתמית של הקהל כדי לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה יש בה בעלות והוי טלית שלו המחוייבת בברכה. להלן נפרט את דעותיהם.

דעת רבי יעקב עמדין (תנ"ח-תקל"ו) היא, שאם הוא לבוש טלית קטן שבירך עליה בבוקר, אינו צריך לברך על טלית גדול שמתעטף בה עתה, הן ש"ץ והן ציבור, מפני שמכניס את עצמו לספק ברכות, אם ציצית היא חובת מנא או חובת גברא.¹⁸⁶ אולם רוב הפוסקים לא סוברים כמוהו, ונהגו בתפוצות ישראל לברך על טלית גדול אף כשמעוטפים בטלית קטן שבירכו עליה.

דעת רבי אהרן וורמסר בעל 'מאורי אור' (תקי"ד-תקצ"ו), רבי שלמה גאנצפריד בעל 'קצור שולחן ערוך' (תקס"ד-תרמ"ו) וה'משנה ברורה' היא שהמתעטף לעבור לפני התיבה בטלית כלשהי של קהל, חייב לברך על עטיפתה, משום שטלית של קהל נקנתה מתחילה אדעתא דהכי שכל מי שלובש אותה תהיה שלו כמו באתרוג, או משום דהוי כטלית של שותפין.¹⁸⁷ לפי דעה זו צריך לבדוק את הציציות לפני שמתעטף בטלית.¹⁸⁸ לדעת רבי יוסף חיים עבדאלה בעל 'בן איש חי' (תקצ"ב-תרס"ט) צריך לברך על טלית של הקדש, לא רק העובר לפני התיבה, אלא "אפילו אם לובשן כדי לעלות לספר תורה".¹⁸⁹

לדעת רבי דוד ן' זמרה הרדב"ז (רל"ט-של"ג) אין משך זמן העטיפה ותכליתה

¹⁸⁴ שו"ת גינת ורדים, או"ח, כלל א' סי' כ"ה. ועי' שיירי כנסת הגדולה, או"ח סי' ח'.

¹⁸⁵ ר"י טויסיג, בית ישראל השלם, חלק ח', מהדורא תנינא, עמ' רפד.

¹⁸⁶ מור וקציעה, סימנים ח', כ"ד.

¹⁸⁷ ר"א ווארמש, מאורי אור, באר שבע, י"ז; קיצור שלחן ערוך, סי' ט' סעיף י"א; משנה ברורה, סי' י"ד ס"ק י"א.

¹⁸⁸ ביאור הלכה, סי' ח', ד"ה קודם שיברך.

¹⁸⁹ בן איש חי, שנה א', פ' לך לך, סעיף ה'.

קובעים לגבי ברכה, אלא כוונת המתעטף. הוא כתב על עצמו: "אני רגיל להתעטף בלי ברכה, כדי לעמוד באימה ויראה, ולא מפני חיוב".¹⁹⁰ רבי שמואל הלוי קעלין בעל 'מחצית השקל' (-תקס"ז) הוסיף כי כאשר מתעטפים משום כבוד הציבור עושים שינוי מעטיפה של מצוה ונפטרים מברכה: "דרכי כשקורים אותי לספר תורה וצריך אני ללבוש טלית הקהל, שהוא טלית השותפים, שלא לבדקו... שאינני לובשו דרך לבישה, אלא סביב הצואר, כיון דאינו אלא מפני כבוד הציבור, ודי בלבישה כהאי, ושוב אינני מברך".¹⁹¹ בדומה לזה הורה רבי אפרים זלמן מרגליות בעל 'שערי אפרים' (תקכ"א תקפ"ח), שאם ירצה לברך יתכוין שרוצה ללבוש לשם מלבוש של ציצית, ויתעטף בו עטיפת הראש כדרך שמתעטפים בלבישת שחרית, ואם אינו רוצה לברך עליה לא יעטוף ראשו כלל רק עטיפת הגוף לבד, שאינה לבישה המחייבת בציצית.¹⁹² כעין זה הוא המנהג שהזכיר רבי יעקב צבי כ"ץ בעל 'לקט הקמח החדש' (-תשכ"ד): "במנחה בשבת ותענית, שרגילים לקחת דוקא טלית מאחר, ואין מתעטפים לכסות הראש כרגיל, ולובשים בלי ברכה".¹⁹³

לפי קנה מידה של **כוונת המתעטף**, שיער רבי שלמה קלוגר המהרש"ק מתי רגילים לכוין לשם מצות ציצית ומתי לשם כבוד הציבור בעלמא: "ש"ץ... דאינו מכוין לעצמו לומר סליחות בטלית, ועושה כן רק מפני כבוד הצבור, לכך לכולי עלמא אינו צריך לברך, דהמשאיל אינו מכוין כלל להקנות לו, כיון דהוי רק לכבוד הצבור, אבל... יחידים השובשים בטלית לעצמן, בזה כיון דמכוין לומר סליחות בטלית, אם כן כוונתו לקיים מצות ציצית, ויש לומר גם דעת המשאיל להקנות לו לשם מצוה".¹⁹⁴ לפיכך לדברי רבי יעקב צבי כ"ץ בעל 'לקט קמח החדש', "יש מי שנוהג בשעה שמתפלל לפני התיבה תפלת מנחה מתפלל בטלית שלו כדי לברך עליו להשלים המאה ברכות בשבת".¹⁹⁵ לדעת רבי צבי פסח פראנק בעל 'הר צבי' (תרל"ג-תשכ"א), אם מתעטף בטלית של קהל, שהיא לכאורה טלית השותפים המחייבת בברכה, אך מלכתחילה התכוין שלא לזכות בחלקו בשותפות הטלית של הקהל, ודאי אינו צריך לברך עליה.¹⁹⁶

¹⁹⁰ שו"ת הרדב"ז, ח"א, סי' רמ"ד.

¹⁹¹ מחצית השקל, סי' י"ג ס"ק ה'.

¹⁹² שערי אפרים, שער י', סעיף ח'; ביאור הלכה, סי' י"ד, ד"ה שאלה כשהיא.

¹⁹³ לקט הקמח החדש, סי' ח' ס"ק נ"ב.

¹⁹⁴ שו"ת האלף לך שלמה, או"ח, סי' שנ"ד.

¹⁹⁵ לקט הקמח החדש, סי' ח' ס"ק מ"ז.

¹⁹⁶ שו"ת הר צבי, או"ח, ח"א, סי' י"ז. ובשו"ת תשובות והנהגות, ח"א, סי' ל"ג, כתב שאם בית הכנסת הוא רכוש של ראש ישיבה או אדמו"ר וכיו"ב, שהכל שלו, דהוי כשל יחיד ולא נקרא בית כנסת של שותפין, אז לכו"ע הוי כטלית חברו ולא של קהל ויכול לכוין שלא לקנותו.

סברות אלו של הפוסקים מצאנו כיוצא בהן לגבי הנחת תפילין בחול המועד. מחלוקת גדולי עולם היא אם חול המועד זמן תפילין הוא אם לאו, והאשכנזים בארצות מושבותיהם בדורות שלפנינו נהגו כולם להניחם, רובם בברכה ויש שלא בברכה.¹⁹⁷ אלה שלא בירכו חששו לשיטת הפוסקים שאין חול המועד זמן תפילין, ולדידם טוב להניחם בלי ברכה, כי הברכות אינן מעכבות, וספק ברכות להקל. כדי לצאת ידי כולי עלמא, יעץ ה'משנה ברורה' לחשוב קודם הנחה: "אם אני מחוייב, אני מניחן לשם מצוה, ואם לאו, אין אני מניחן לשם מצוה".¹⁹⁸

סיכום

טלית משום כבוד הציבור, הוא עיטוף טלית של העושים 'מצוה' בפני הציבור, החזנים, אומרי קדיש יתום, העולים לתורה ושאר עוסקי מצוה. עיטוף זה אינו תלוי בזמן ציצית ולא בתפילת שחרית. טלית היא לבושו המובהק של הש"ץ, כפי שלמדו הפוסקים מדברי חז"ל. הם הסבירו שהעיטוף הזה צורך הוא גם משום כבוד השכינה והתעוררות אימה ויראה. בטלית זו של ש"ץ, שאינה דוקא משום מצות ציצית, לא דקדקו תמיד בהידורי ציצית ויש שהעדיפו, בפרט בימים טובים, את יפיה של הטלית כדי לעבוד את ה' בבגד מפואר כעין עבודת הכהן הגדול בבית המקדש. כיון שש"ץ מתעטף בטלית לכבוד הציבור, הריהו מתעטף בה גם בתפילות שהציבור אינו מתעטף, היינו במנחה וערבית, וכן נהגו עד הדורות האחרונים בליטא, ארצות מרכז אירופה ואשכנז. בכמה עדות חסידיות בטל מנהג עיטוף טלית במנחה וערבית.

ש"ץ הוא בעל ה'מצוה' הממושכת ביותר שנעשית בפני הציבור, אך יש בעלי 'מצוה' בעלי משך קצר יותר, כגון אומרי קדיש העומדים בפני הציבור ליד עמוד הש"ץ והם כש"ץ לענין זה, וגם עליהם מוטל להתעטף בטלית משום כבוד הציבור. טלית לאומרי קדיש הוא מנהג עתיק שהחשיבוהו פוסקים במדינות רבות, אולם למעשה הוא נשמר בדורות האחרונים רק באשכנז והארצות הסמוכות לה. לצורך קיומו המתמיד נהגו הקהילות לרכוש טליתות ולהעמידן לרשות אומרי הקדיש בתפילות שאין הציבור מתעטף בהן. המנהג של עמידת אומר הקדיש ליד עמוד החזן, שהיה מקובל בעבר גם בפולין, הונגריה וליטא, נשמר בימינו רק בבתי הכנסת של בני אשכנז.

כשם שהש"ץ ואומר הקדיש מתעטפים בטלית כך גם עולי התורה מתעטפים לכבוד הציבור ולכבוד התורה. באשכנז נהגו שכל עושי מצוה לצורך הקריאה

¹⁹⁷ עי' מנהגים דק"ק וורמיישא לר"י שמש, ח"א, סי' ס' הע' 2.

¹⁹⁸ משנה ברורה, סי' ל"א ס"ק ח'.

בתורה מתעטף בטלית, בעלי הוצאה והכנסה, הגבהה וגלילה, נושאי ספר תורה שני או שלישי, וכמוהם פותחי ארון הקודש ל'אבינו מלכנו' וכיוצא בזה, כל זאת "לכבוד המקום ולכבוד הקהל".

בין עיטופי הטלית ששמרו עליהם באשכנז, הוא העיטוף לעליה לתורה במנחה של שבת ותענית ציבור, בלא להסירה עד אחר קדושה של חזרת הש"ץ משום כבודה של תפילת מנחה שאינה נופלת בחשיבותה מתפילת שחרית. השאלה שנשארה בלי הכרעה מוסכמת על הפוסקים היא, אם המתעטף בטלית משום כבוד הצבור עליו לברך. נושא זה מורכב מפרטים אחדים, וסברות שונות נאמרו בו.

טלית לש"ץ ועושי מצוה בציבור אין עטיפתו משום מצות ציצית אלא משום 'כבוד הציבור', 'אימה ויראה' ו'כבוד שכינה'. אשרי המהדרים בכבוד הבריות וכבוד שמים ותפילתם מתוקנת על פי קבלת הקדמונים והידוריהם.